

ПИСМЕН ДЪРЖАВЕН ИЗПИТ ПО ЛАТИНСКИ ЕЗИК

13. 07. 2011 г.

ХРИСТО ТОДОРОВ

I. Текст и превод: Ов. Met. i, 220–239.

220 signa dedi venisse deum, vulgusque precari
cooperat: inridet primo pia vota Lycaon,
mox ait "experiar deus hic discrimine aperto
an sit mortalis: nec erit dubitabile verum."
nocte gravem somno necopina perdere morte
225 comparat: haec illi placet experientia veri;
nec contentus eo, missi de gente Molossa
obsidis unius iugulum mucrone resolvit
atque ita semineces partim ferventibus artus
mollit aquis, partim subiecto torruit igni.
230 quod simul inposuit mensis, ego vindice flamma
in domino dignos everti tecta penates;
territus ipse fugit nactusque silentia ruris
exululat frustra que loqui conatur: ab ipso
colligit os rabiem solitaeque cupidine caedis
235 vertitur in pecudes et nunc quoque sanguine gaudet.
in villos abeunt vestes, in crura lacerti:
fit lupus et veteris servat vestigia formae;
canities eadem est, eadem violentia vultus,
idem oculi lucent, eadem feritatis imago est.

220 Дадох знак, че е дошъл бог и тъплатата започна
да се моли. Първоначално Ликаон осмива
благодетелните молитви, а после казва: „Ще
изпитам с явен критерий дали този бог не е
смъртен и истината няма да може да се
постави под съмнение.” Той подготвя да ме
погуби с неочаквана смърт през нощта,
докато съм изтощен от съня. Такъв начин за
225 изпитване на истината решава да приложи
той. Недоволен и от него Ликаон прерязва с
меч гърлото на един заложник, изпратен от
племето на молосите, и така отчасти сварява
във врящи води полумъртвите му телесни
членове, отчасти ги изпекъл на подложен под
230 тях огън. Щом като Ликаон постави това на
трапезата, аз с отмъстителен огън съборих
палатите върху достойните за господаря си
пенати. Уплашен той бяга и, попаднал сред
тишината на полето, вие и напразно се опитва
да говори. От самия него устата му събира
235 бяс и той с желание за убийство, което му е
навик, се обръща срещу добитъка и сега също
се радва на кръвта. Дрехите му се превръщат
в козина, мишците му се превръщат в бедра.
Той става вълк и запазва следите на стария си
външен вид. Същата е сивотата му, същата е
агресивността на лицето му, същите очи
блестят, същият е образът на жестокостта.

II. Коментар.

1) Автор, произведение и контекст.

Авторът на коментирания пасаж е Публий Овидий Назон (43 г. пр. н.е. – 17 г. сл. н.е.). Пасажът е част от *magnum opus* на Овидий – „Метаморфози”. „Метаморфози” е епос в 15 книги, работата върху които Овидий прекъсва около 8 г. сл. н.е. Епосът представлява свод от разкази на различни митологични и исторически теми, който представя превръщането на човешки същества в животни, неодушевени предмети или природни явления. Епосът започва със създаването на света (*prima origo mundi*) и стига до смъртта на Цезар и превръщането му в съзвездие. Овидий използва за основа различни елинистически образци и третира теми, които са били третирани и от други римски епически поети като например Вергилий. Пример за това е изобразяването на сюжети от Троянската война в 12-та и началото на 13-та книга на „Метаморфози”, което реинтерпретира сюжета на втора книга на „Енеида” от Вергилий и също така на Омировия текст. Приведеният по-горе текст обхваща историята за Ликаон, превърнат от Юпитер във вълк, поместена в първа книга на „Метаморфози”.

2) Разказвач, наративна структура на епизода и интерпретация.

(А) **Разказвач:** епизодът е разказан от бог Юпитер, а не е в т.нар. нулева фокализация (според наратологичната терминология), т.е. историята не е разказана от неутралната перспектива на поета, а

е разказана от едно от действащите лица. Юпитер е решил да посети хората и да постави на изпитание техните действия и думи, за да реши съдбата на човешкия род. Той разказва своите преживявания в света на хората пред останалите олимпийски богове, които са на съвещание в небесните дворци на Олимп.

(Б) Наративна структура на епизода:

стихове	съдържание
220	Пристигане на Юпитер в царството на Ликаон
221–223	Реакция на Ликаон и решение за тестване на божествеността на Юпитер
224–225	I вариант за тестване: замисляне на убийство през нощта
226–229	II вариант за тестване и осъществяване на този вариант: убийство и сготвяне на молоския пленник
230–231	Действия на Юпитер за наказване на Ликаон
232–239	Метаморфоза на Ликаон във вълк

(В) Интерпретация на епизода: в началната сцена е изобразен контрастът в реакцията на Ликаон и неговите поданници при появата на Юпитер. Именно този първоначален контраст задвижва сюжета, като характеризира Ликаон като неблагочестив човек. *Pia vota* [221] на тъплатата се противопоставят на осмиващата реакция на Ликаон (*inridet* [221]). С желанието си да изпита по сигурен начин дали представилият се за бог действително е бог и да открие истината по въпроса Ликаон прави първата си стъпка към гибелта. Недоверчивият характер на Ликаон, който е на прага на това да отрече възможността за пряка божествена намеса в света, всъщност поставя под съмнение фундаменталната за античността представа за структурата на света като разделен между свят на боговете, свят на хората и свят на животните. Драмата на Ликаон е тъкмо в неспособността му да разбере кое е във възможностите на човека, кое във възможностите на боговете и кое могат да правят само животните (като с последното повдига въпроса за това кое е цивилизовано и кое не е, кое е човешко и кое е нечовешко / животинско). В крайна сметка неспособността му да схване тези фундаментални разлики го праща там, където е мястото на дивото и нецивилизованото. Ликаон смесва трите пласта в структурата на света и като резултат се озовава на дъното на тази йерархия.

Има известна сходност в началните позиции на Юпитер и Ликаон. И двамата са царе – единият на боговете, другият на хора – и двамата се впускат в търсене на някакъв тип *verum* (истина). Юпитер търси истината за природата на човешкия род, а Ликаон търси истината по въпроса дали представилият се за бог е бог (косвено с това той поставя под съмнение възможността за директна намеса и саморазкриване на божеството пред хората без посредничеството на институция – религиозна или властова – която да интерпретира божественото за хората). В този сюжет са обвързани три понятия – за власт, за истина (*verum*) и за явен критерии на преценка (*discrimen apertum*). Разбира се в привилегиите на царя, на един философстващ цар, е да търси *verum* и то по един сигурен, явен и убедителен за народа си начин. Това, което Ликаон обаче пропуска да разбере, е, че истината в крайна и абсолютна степен е достояние само на боговете. *Experientia veri discrimine aperto* е възможно за хората не чрез други хора (били те и в институцията на царе), а чрез саморазкриващото се и актуално присъстващо божество. В своята мнителност, подозрителност и самонадеяност Ликаон отива твърде далеч, стига дотам, че да оспори фундаменталната структура на света. Това, което е очевидно за обикновените хора (*vulgus*), за Ликаон не е очевидно – той иска да го тества и понася своите последици.

Освен че пропуска да разбере правилно отношенията между богове и хора и ролята на своята човешка институция, Ликаон смесва по неправилен начин човешко с животинско. Това засяга пряко характера на избора от него *discrimen* – брутално убийство на чужденец със сготвяне на тялото на убития човек. Ликаон се отказва от първия вариант за директно убийство на Юпитер и избира един много по-кръвожаден, който разкрива животинската природа на човешкия цар. Този сюжетен ход дава възможност за едно детайлно описание на ужасната картина. Детайлите, върху които Овидий акцентира, са няколко. На първо място убитият човек е чужденец – пленник от племето на молосите. Този пленник обаче изглежда не е враг на Ликаон, а е просто пратеник, както става ясно от прилагателното *missus* [226]. Ликаон е нарушил правилата на гостоприемството, като е взел един пратеник за заложник, а и продължава системно да ги нарушава: от една страна убива по особено

жесток начин един пратеник, явно насилствено взет за зложник, от друга – решава да нагости с трупа на убития другия свой гост, Юпитер. Тук е нарушена не само обществената конвенция за гостоприемство, но и цивилизоваността изобщо. Фактът, че Овидий акцентира върху двата начина на готвене – варенето и печенето (вж. *partim...partim* [228–229]) – показва, че Ликаон търси един двоен *discrimen*. Тук се демонстрира не само хранителното разнообразие като маркер на културата (съчетан парадоксално с некултурната практика на готвене на човешко месо), но и липсата на граница в мнителността на Ликаон. Той иска да е напълно сигурен в резултата от своя тест и затова решава да тества чувствителността на Юпитер както към печеното, така и към вареното човешко месо.

Наказанието за неправомерното смесване на човешко и божествено и на човешко и животинско не закъснява. Апозитивният израз *vindex flamma* [230] показва отмъстително действие на бога, а споменаването на *dignos domino penates* [231] пренася престъпленията на Ликаон върху целия човешки род.

Централният пасаж на текста е епизодът с метаморфозата, която заема и най-голям дял от разглеждания текст. Овидий избира една необичайна техника на наративна презентация. Физическите черти на Ликаон като човек са описани едва сега, в процеса на трансформация на човека във вълк, след като вече са били представени моралните провинения на героя. Моралният облик се доразкрива от последвалото физическо описание. Метаморфозата е изведена на преден план в контраста между тишината (*silentia ruris* [231]) и дивия вой на Ликаон (*exululat* [232]). Ликаон напуска цивиливания свят на града и се разделя с фундаменталната човешка характеристика – речта. Мястото на Ликаон е в животинския свят. Той е свикнал да убива и в човешкия, но не така трябва да стоят нещата сред хората. Този епизод от „Метаморфози“ показва конституирането на обществен морал и отграничаването на цивилизовано от нецивилизовано.

На стилистично ниво се наблюдават следните фигури:

- алитеративно редуване: *dedi venisse deum vulgusque* [220];
- алитерации: *prima pia* [221]; *domino dignos* [231]; *cupidine caedis* [234]; *violentia vultus* [238].
- асиндетон [236]
- хиазъм [238]
- паралелизъм [239]

3) Обобщение и контекст.

В контекста на първа книга коментираният откъс е част от едно генеалогично описание на възникването на природата и морала. След възникването на природните стихии чрез различни парадигматични сцени се описва и възникването на социалния ред и цивилизацията. Именно това илюстрира историята за Ликаон, който не принадлежи към този ред и е пратен там, където му е мястото.